

W rozdziale poświęconym prezentacji przypadku Pomorze Zachodnie wyodrębniono zagadnienia: 1. Regionalne wymiary polityki narodowościowej; 2. Etniczna charakterystyka regionu; 3. Sfera kultury symbolicznej; 4. Przemiany prasy mniejszości narodowych i etnicznych na Pomorzu Zachodnim; 5. Tematyka zachodniopomorska na lamach wybranych pism mniejszości narodowych. Jest to wielce starannie przygotowane studium poznawcze; prezentuje się w nim starannie uporządkowaną wiedzę o mniejszościach narodowych i etnicznych w regionie oraz o stanie i tendencjach rozwoju prasy. Podkreśla się w studium, że w powojennym okresie w regionie zachodniopomorskim dochodziło do wielu ruchów migracyjnych wpływających znacząco na stosunki etniczne. W latach 40. wysiedlano z regionu ludność niemiecką, jej miejsce zajmowała ludność polska, żydowska, przesiedleńcy ukraińscy, łemkowscy i inni. Na początku lat 50. Mniejszości narodowe stanowiły ok. 10% ogółu mieszkańców regionu. Według spisu ludności z 2002 r. niepolską narodowość wskazało zaledwie 0,46% mieszkańców (s. 392). Wśród niej główne grupy narodowościowe i etniczne stanowiły społeczności: ukraińska – 3703 osoby, niemiecka – 1014, romska – 699, rosyjska – 221, białoruska – 117, litewska – 67, łemkowska – 66, żydowska – 44; wśród ludności niepolskiej zwracają na siebie uwagę w regionie Wietnamczycy, Grecy i Macedończycy, Francuzi. W wykładzie przedstawiono w sposób starannie uporządkowany wiedzę o ładzie organizacyjnym poszczególnych grup narodowościowych i etnicznych, a w tym o znakach odrębności tożsamościowej. Zaprezentowano kwestie adaptacji, integracji oraz asymilacji ludności; przypomniano stosunek do dziedzictwa przeszłości, a w tym stosunek do znaków kultury materialnej, m.in. do cmentarzy, pomników, tablic pamiątkowych; wskazano na zmiany świadomościowe ujawniające się na Pomorzu Zachodnim.

Refleksyjny ogląd rozpoznawanej rzeczywistości przedstawiono w „Zakończeniu”; zauważa się tu, że kwestia mediów jawi się tzw. czwartym filarem budowania polityki mniejszościowej, obok dostępu do edukacji, administracji i kultury; dzięki mediom niektóre grupy etniczne uzyskały kontakt z własnym językiem i kulturą.

Integralna część rozprawy stanowi zestawienie bibliograficzne; jest starannie zgrupowana

i uporządkowana baza źródłowa oraz różnorodna pod względem wartości literatura przedmiotu; stanowi ona swoisty przewodnik dla studiowania problematyki mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce.

W ocenie ogólnej zauważa się, że prezentowane dzieło jest ważnym osiągnięciem naukowo-badawczym; ujawnia się w nim wagę mediów w funkcjonowaniu współczesnego ładu kulturowo-cywilizacyjnego, wskazuje się ich znaczenie zarówno w ładzie mniejszościowym ogólnokrajowym, jak i regionalnym oraz lokalnym; podkreśla się rolę państwa oraz prowadzonej przez nie polityki wobec mniejszości narodowych i etnicznych.

Wyraża się przekonanie, że państwo jest głównym architektem rzeczywistości mniejszościowej; decyzje normatywnoprawne bądź sprzyjają i kształtują ład mniejszościowy i etniczny, bądź go marginalizują i czynią mało istotnym. W rozprawie odważnie formułuje się pytania poznawcze oraz w argumentowany sposób dowodzi stawianie przypuszczenia, tezy.

W rozprawie podkreśla się wagę przemian cywilizacyjnych dla kondycji mniejszości narodowych zarówno w przestrzeni ogólnopolskiej, jak i regionalnej – przypadek Pomorze Zachodnie.

Studium jest wielce interesujące z punktu widzenia urzeczywistniania wartości kultury politycznej, stosunku do przeszłości, do wyzwań politycznych teraźniejszości oraz tendencji rozwoju przyszłości.

Andrzej Chodubski

Arkadiusz Modrzejewski, *Kościeryzna w procesie współczesnych przemian kulturowo-cywilizacyjnych*, Europejskie Centrum Edukacyjne, Toruń 2006, ss. 282.

W urzeczywistnianiu jednoczesnym idei globalizacyjnych oraz decentralizacyjnych istotne przeobrażenia zachodzą w ładzie lokalnym. Egzemplifikację tych przeobrażeń stanowią tzw. małe miasta w Polsce. Ujawnia się w nich zderzenie i łączenie się tradycji i wyzwań globalnych, następuje synkretyzacja wartości kulturowych, a jednocześnie budzenie świadomości odrębności dziedzictwa kulturowego i potrzeby jego umacniania, głoszenie idei partycypatywności jed-

nostki a z drugiej strony budzenie potrzeby aktywności zbiorowości zamieszkujących w danej przestrzeni. Wskazuje się w praktyce politycznej, że zjawiska unifikujące świat oraz dążenia do zachowania odrębności lokalnej są komplementarne i wzajemnie się uzupełniają. Ów nośny problem poznawczy stał się przedmiotem analizy poznawczej Arkadiusza Modrzejewskiego, który ujawnia prawidłowości i swoiste drogi przemian dokonujących się w ostatnich dziesięcioleciach w społeczności w Kościerzynie – mieście położonym w środkowej części województwa pomorskiego, na obszarze geograficznym nazywanym Pojezierzem Kaszubskim.

Celem poznawczym w analizie poznawczej było ukazanie procesu oraz skutków przemian ustrojowych, dokonujących się na przełomie lat 80. i 90. W Kościerzynie jako społeczności lokalnej; oraz określenie skali oddziaływań globalnych na rzeczywistość lokalną w wymiarze społeczno-politycznym i gospodarczym.

Hipotezę badawczą w pracy jest twierdzenie, że w rzeczywistości kościerskiej w procesie przemian ustrojowych ujawnia się akulturacja antycypująca, tj. dostosowanie lokalnych instytucji, organizacji, postaw i zachowań społeczno-politycznych do oczekiwań odgórnych dyktowanych przez procesy unifikujące świat. Przy czym jednocześnie podtrzymywana jest odrębność tożsamości lokalnej.

W celu rozwiązania hipotezy postawiono jako podstawowe pytania badawcze: jakie konstytutywne czynniki generują odrębność tożsamości kulturowej Kościerzyny? Jakie ujawniają się tendencje w ewolucji systemu demokratycznego w warunkach społeczności lokalnej? jakie są kierunki ewolucji obywatelskiej kościerszan, a zwłaszcza w zakresie więzi regionalnej, lokalnej, tożsamości indywidualnej i zbiorowej? jaką rolę wyznacza się edukacji i mass medium w kształtowaniu „społeczności obywatelskiej” w Kościerzynie? jakie są reakcje, aspiracje i opory kościerszianin związane z perspektywą przemian cywilizacyjnych, a w tym z integracją europejską?

Istotę problemu poznawczego zaprezentowano w czterech rozdziałach zatytułowanych kolejno: I. „Czynniki kształtujące odrębność kulturową Kościerzyny”, II. „Wyzwania przemian cywilizacyjnych w funkcjonowaniu instytucji politycznych Kościerzyny”, III. „Ład ekonomiczny w Kościerzynie w warunkach przemian ustrojowych”,

IV. „Postawy i wartości mieszkańców Kościerzyny w zmieniającej się rzeczywistości kulturowej”. Rozdziały podzielono na podrozdziały stanowiące integralne sekwencje prezentowanych zagadnień. W pierwszym wyodrębniono podrozdziały: 1. Warunki geograficzno-przyrodnicze, 2. Ludność, 3. Historia, 4. Gospodarka, 5. Kultura. W drugim – 1. Demokracja lokalna, 2. Samorząd terytorialny, 3. Partie i organizacje polityczne, 4. Media, 5. Organizacje społeczne, 6. Kontakty międzynarodowe; w trzecim – 1. Możliwości i bariery rozwojowe, 2. Przeobrażenia postindustrialne, 3. Rozwój sektora prywatnego, 4. Bezrobocie, 5. Wzrost znaczenia konsumpcji, 6. Strategia rozwoju ekonomicznego; w czwartym – 1. Tradycje i zwyczaje, 2. Postawy i praktyki religijne, 3. Oświata i kultura, 4. Więzy społeczne.

Zasadniczy wykład poprzedza „Wstęp” mający charakter metodyczno-metodologiczny; wskazuje się w nim na aktualność rozpoznawanego problemu, a w tym na potrzebę rejestrowania i objaśniania naukowego rzeczywistości stojącej się, tj. zapisywania i interpretacji współczesnych zdarzeń życia społeczno-politycznego i gospodarczego zachodzących w Kościerzynie; istotny jest w tym względzie drogowskaz przypominający, że to co nie jest w czasie zarejestrowane, z czasem ulega zapomnieniu, zniekształceniu, mitologizacji itp.

We „Wstępie” określa się cel i zadanie poznawcze, formułuje hipotezę oraz pytania pomocnicze w celu jej rozwiązania; przypomina się stan badań dotyczący rozpoznawanego problemu, wskazuje się na metody i techniki badawcze właściwe dla rozpoznawania ładu lokalnego oraz syntetycznie wskazuje się nowe ustalenia badawcze ukazywane w poszczególnych rozdziałach.

Charakteryzując analitycznie odrębność kulturową Kościerzyny podkreśla się istotę warunków geopolitycznych. Wskazuje się, że w przestrzeni tej nie występują istotne dla gospodarki bogactwa naturalne, gleby są mało urodzajne a klimat surowszy niż w innych regionach kraju.

Główną gałęzią gospodarki do połowy XX w. było rolnictwo i leśnictwo; przez stulecia było to miasto małe, prowincjonalne, oddalone od głównych szlaków komunikacyjnych i handlowych. Społeczność zamieszkująca w nim charakteryzowała się homogenicznością kulturową zarówno pod względem etnicznym (ludność pochodzenia polskiego) i religijnym (wyzwanie rzymskokato-

lickie). Istotne znaczenie dla rozwoju miasta miały wydarzenia historyczne, relacje międzypaństwowe, a zwłaszcza polsko-niemieckie.

Dla dziejów najnowszych szczególnie znaczenie mają przemiany zachodzące w XIX i XX w. Po włączeniu regionu do ładu pruskiego (po 1772 r.) miasto tworzyło się jako rzeczywistość heterogeniczna, a w tym ścierały się interesy Polaków (katolików) i Niemców (przede wszystkim ewangelików); ład ten istniał do 1945 r., kiedy po II wojnie światowej nastąpił odgórny powrót do ładu homogenicznego. W ładzie kulturowym charakterystyczne było łączenie się wartości kultury polskiej, niemieckiej oraz regionalnej (kaszubsko-pomorskiej). W rzeczywistości tej ujawniały się też elementy małych grup narodowych, m.in. społeczności żydowskiej.

W kształtowaniu odrębności kulturowej miasta i regionu ważną rolę pełnił Kościół; analiza poszczególnych elementów życia kulturowego w ładzie chronologicznym ujawnia, że społeczność Kościerzyny ujawnia otwartość na znaki przemian cywilizacyjnych; zachowując przywiązanie do tradycji jednocześnie ujawnia apologetyzm dla nowości postępu naukowo-technicznego, nowych trendów postaw, zachowań społecznych; nierzadko tradycja jawi się jako sfera tzw. prywatności życia społecznego, zaś akceptacja dla nowych znaków życia kulturowego jest odczytywana jako poprawność zachowań obywatelskich, jako wyraz zachowań oficjalnych, publicznych.

Bogatej wiedzy faktograficznej dostarczaono w rozdziale drugim, dotyczącym funkcjonowania instytucji politycznych w Kościerzynie. Na podkreślenie zasługuje podmiotowe rozpatrywanie ogniw życia publicznego. Obok organów i urzędów ukazują się ludzie sprawujących ważne funkcje w życiu publicznym. Jest to opracowanie mające nierzadko charakter encyklopedyczny, porządkujący, systematyzujący wiedzę o ładzie kulturowo-cywilizacyjnym. Wnikliwie, w sposób usystematyzowany dostarcza się podstawowych danych biograficznych, co jest istotne z punktu widzenia tożsamości społeczno-politycznej i przestrzennej. Np. analizie takiej poddano najwyższych urzędników mieście i powiecie w okresie 1990–2002.

Do kształtowania się ładu samorządowego istotne jest rozpoznawanie kwestii finansowych. Odwołując się do materiałów źródłowych przedstawiono tę złożoną kwestię życia publicznego.

Starannie usystematyzowano wiedzę o partiach i ugrupowaniach politycznych. W rzeczywistości szybko zachodzących zmian w tym względzie na podkreślenie zasługuje zestawienie partii, wskazanie ludzi poszczególnych podmiotów aktywności politycznej w czasie oraz dokonujących się istotnych przemian w ich funkcjonowaniu władczym, tzn. układów politycznych. Poznając ogniwa przemian ujawnia się potrzeba kontynuacji badań, poszerzenia wiedzy o nowe doświadczenie, obejmujące ostatnie lata.

Podobnie też niezwykle interesujące i przydatne w dalszych studiach mają ustalenia, systematyzacje wiedzy o mediach. W tabeli nr 20 wskazuje się np. tytuły prasowe ukazujące się w Kościerzynie w latach 1990–2005. Wymienia się 17 tytułów, charakteryzuje ich profil oraz podaje się lata ukazywania się. Zagadnienie prezentuje się z wnikliwością poznawczą, wynikająca z bezpośredniego kontaktu Autora z rozpoznawaną rzeczywistością. Podobnie też zaprezentowano w pracy stowarzyszenia i fundacje istniejące w Kościerzynie. Jest to interesujące studium zarówno ze względu na rejestrację instytucji, jak ich zakres oraz ocenę działalności, gdzie Autor studium ujawnia duże „wyważenie” poznawcze, dystans wobec ujęć emocjonalnych. Podmioty życia społeczno-politycznego sytuuje na tle ogólnych prawidłowości przemian dokonujących się w ładzie globalnym, europejskim, polskim, lokalnym (kaszubsko-pomorskim); zauważyła się zależność ujawniające się w czasie, w łączeniu się tradycji i wyzwań unifikujących życie społeczno-polityczne.

Czytelnie przedstawiono obraz kontaktów międzynarodowych miasta podkreślając przy tym, że wkraczanie w sferę stosunków międzynarodowych jest nowym znakiem emancypacji społeczności lokalnej.

Ład instytucjonalny zaprezentowano we właściwym ujęciu zjawisk lokalnych powiązanych z wyzwaniem unifikacji cywilizacyjnej. Warstwa egzemplifikacyjna jest właściwa, wykonana jest w sposób wzorcowy; jej odniesienie do ładu kulturowego jest czytelne, zachowuje się właściwe proporcje w łączeniu się tradycji i wyzwań współczesnych.

W rozdziale trzecim uwagę skoncentrowano na ukazaniu postaw społecznych przemian ustrojowych, a więc rzeczywistości gospodarczej miasta. Jest to słuszne podejście poznawcze, uka-

zujące przemiany społeczno-polityczne, aktywność kulturalną, rozwój kontaktów pozalokalnych z pozycji siły ekonomicznej miasta. Odwołując się do dziedzictwa przeszłości przypomina się najistotniejsze pola aktywności gospodarczej oraz odnoszone w tym zakresie sukcesy, a jednocześnie zauważa się ich „słabość” na tle ładu globalnego. W analizie zwraca się uwagę na ujawniające się możliwości i bariery rozwojowe; zwraca się uwagę na usytuowanie geograficzne infrastrukturę komunikacyjną, specyfikę lokalnego rynku, kwalifikacje pracownicze. Zauważa się, że w strategii rozwoju regionu za najistotniejszy atut uznaje się atrakcyjność turystyczną regionu, a w tym walory geograficzno-przyrodnicze, specyfikę kulturową Kaszub. W oglądzie krytycznym rozwoju miasta wskazuje się brak inwestycji, umożliwiających tworzenie nowych miejsc pracy oraz rozwój konkurencyjności na lokalnym rynku. Wskazuje się, że działalność produkcyjna w Kościerzynie skupia się głównie na przemyśle drzewnym, meblarskim i spożywczym, a więc tradycyjnych gałęziach produkcji w rejonie kościerskim.

Analitycznie zaprezentowano sferę zatrudnienia, wiążąc ją z ogólnymi tendencjami ujawniającymi się w przekształceniach gospodarczych kraju w procesie transformacji ustrojowej. Podkreśla się wzrost zatrudnienia w sferze usług, m.in. wyraźny wzrost zatrudnienia w handlu i naprawach (s. 171). Interesująco zaprezentowano w ujęciu statystycznym oraz w interpretacji jako studium przemian ustrojowych rozwój sektora prywatnego; w ujęciu tabelarycznym wskazano strukturę rzemiosła według branż na przełomie lat 80. i 90. Ujawnia się obecnie już potrzeba wskazania porównawczego stanu z ostatnich lat, gdzie obserwuje się swoisty obraz stabilizacji przemian, wyraźne zmniejszanie skali prywatyzacyjnej w sferze życia gospodarczego.

Właściwie zaprezentowano nowe podmioty życia gospodarczego oraz społeczno-politycznego, m.in. tworzenie się spółek, fundacji, które stały się istotnym stimulatorem przemian ustrojowych; z jednej strony, podmioty te stały się instytucjami odgórnie promowanymi, z drugiej zaś – oddolnie budzące zastrzeżenia społeczne, etyczne.

Wyczerpująco zaprezentowano zjawisko bezrobocia oraz ujawniające się w nim prawidłowości przemian kulturowo-cywilizacyjnych; zagad-

nienie przedstawiono w analizie systemowej, co pozwoliło odczytać je w różnych kontekstach, m.in. społecznym, ekonomicznym, politycznym, kulturowo-cywilizacyjnym.

Ważną część w analizie poznawczej stanowi odniesienie się do wypracowanej przez władze miasta i powiatu „Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego miasta Kościerzyny” oraz innych programów dotyczących dalszego rozwoju, priorytety i wyzwania wynikające z przemian globalnych oraz jednoczesnej dywersyfikacji życia kulturowego, jak też zwraca się uwagę na zagrożenia ujawniające się w rzeczywistości globalnej, a mające odbicie w ładzie lokalnym, jak np. kwestie ekologiczne.

W rozdziale czwartym podniesiono problem przemian lokalnych z punktu widzenia psychologii polityki. Wskazując, że w zmieniającej się rzeczywistości społecznej mieszkańcy Kościerzyny kultywują tradycje i zwyczaje związane z obrzędami rodzinnymi, świętami i uroczystościami kościelnymi, szczególnie Bożym Narodzeniem, Wielkanocą, Sočym Ciałem oraz Dniem Wszystkich Świętych i Zaduszkami, a także, już w szczerkowej formie, nawiązującymi do spuścizny przedchrześcijańskiej, takimi jak powitanie wiosny i wigilia św. Jana Chrzyciela, czyli słowiańska Sobótka bądź Kupała. W analizie poznawczej zaprezentowano obraz świętowania poszczególnych uroczystości, a w tym na łączenie się tradycji z wyzwaniami teraźniejszości, wskazując przy tym tendencje przemian. Np. dość szczegółowo zaprezentowano obrzędowość weselną; zauważa się przy tym, iż nowym zjawiskiem zaistniałym w II połowie lat 90. są również śluby zawierane podczas pieszych pielgrzymek do Częstochowy. Na taki ślub, który odbywa się w jednym z kościołów na trasie pielgrzymki przybywa najbliższa rodzina młodej pary. W liturgii uczestniczą także inni państwo. W 1999 r. podczas pieszej pielgrzymki z Kościerzyny do Częstochowy zawarto dwa śluby, pierwszy w Sepólnie Krajeńskim, drugi w Koninie (s. 200–209).

Charakteryzując postawy i praktyki religijne wskazuje się, że powszechnie uważa się ludność kaszubską za religijną i przywiązaną do tradycji i wartości Kościoła katolickiego; model religijności określa się mianem ludowego bądź tradycyjnego. Jego istota wyraża się w przewadze czynnika ilościowego nad jakościowym; co oznacza, że liczba wiernych ograniczających swoje

uczestnictwo w życiu Kościoła do udziału w obrzędach liturgicznych (msze, nabożeństwa) przewyższa liczbę osób w pełni zaangażowanych w jego misję; jest to religijność powierzchownie wykraczająca poza sferę czynności liturgiczno-obrzędowych (s. 217). Wierni spotykają się ze swoimi duszpasterzami najczęściej raz w roku podczas wizyt duszpasterskich, popularnie zwanych „kolędą”. Ok. 90% mieszkańców należących do parafii p.w. Zmartwychwstania Pańskiego gości księdza podczas wizyt duszpasterskich. Czas trwania jednej wizyty jest na ogół krótki, nie przekracza często 10 minut.

Szacunkiem społeczności kościerskiej otaczane są osoby konsekrowane, zwłaszcza proboszczowie, dostojnicy, tacy jak: biskupi, prałaci, kanonicy. W latach 90. wzrosła pozycja osób duchownych w życiu publicznym miasta. Księża, zwłaszcza proboszczowie, zapraszani są na uroczystości państwowe i samorządowe. Uczestniczą także w spotkaniach wigilijnych samorządowców.

Uporządkowanej wiedzy faktograficznej o współczesnych przeobrażeniach w życiu kulturalnym i oświatowym dostarcza się charakteryzując oświatę i kulturę; istotne w tym względzie są zarówno wskaźniki ilościowe, jak i ich objaśnienie w łaździe systemowym, a zwłaszcza w odniesieniu do przemian ustrojowych, tworzenia się nowych instytucji życia publicznego; zwraca się uwagę na nowe zjawiska ujawniające się w edukacji, np. informatycznej czy nauczaniu języków obcych.

W rozwoju kultury podkreśla się obok inicjatyw lokalnych powiązania międzynarodowe, zwłaszcza w aspekcie wymiany kulturalnej; dostarcza się w tym względzie informacji o charakterze sprawozdawczym.

W analizie rzeczywistości kulturowej uwzględnia się aspekt aktywności naukowej jako ważnego wyzwania w rzeczywistości kształtowania ładu informacyjnego. Stwierdza się, że Kościerzyna nie będąc ośrodkiem akademickim, nie należy do centrów życia naukowego, aczkolwiek ujawnia niemało ogniw działalności naukowej; istotne są w tym względzie działania podejmowane przez nauczycieli akademickich zamieszkujących w mieście a pracujących zawodowo w pobliskich ośrodkach akademickich, m.in. prof. Tadeusz Linkner pracujący na Uniwersytecie Gdańskim aktywnie zaznacza swą obecność w rzeczywistości lokalnej, inicjuje wyzwania naukowo-badawcze oraz aktywnie uczestniczy w ich urzeczywistnianiu,

co wyraża się w organizacji konferencji naukowych, publikowaniu prac naukowo-badawczych (s. 243–244).

Ujawniając więzi społeczne zauważa się w analizie, że mieszkańców Kościerzyny wyróżnia poczucie więzi lokalnych. Na ogół są świadomi przynależności do wspólnoty lokalnej; wyraża się to, m.in. w masowym uczestnictwie w ważnych uroczystościach miejskich zarówno religijnych (np. koronacja obrazu Matki Boskiej Kościerskiej i figury Matki Boskiej Bolesnej, ustanowieniu Matki Boskiej Kościerskiej patronką miasta), jak i świeckich (np. jubileusz 600-lecia miasta, Dni Kościerzyny). Kościerzynianie charakteryzują się przy tym silnym poczuciem lokalnego patriotyzmu; podkreślają przywiązanie do rodzinnego miasta, swój kościerski rodowód, wyrażają swoją przynależność do wspólnoty lokalnej; z przekonaniem głoszą opinię, że Kościerzyna jest „Stolicą”, a co głośniejsi „sercem” Kaszubi. Obserwacje te potwierdzają badania socjologiczne; w 2003 r. ponad 90% badanych mieszkańców Kościerzyny wyraziło pogląd, że identyfikują się z własnym miastem (69% – tak, 24% – raczej tak), jedynie 4% respondentów stwierdziło, że nie czuje więzi z Kościerzyną i 3% nie miało określonego zdania w tej kwestii (s. 249).

Zauważa się, że nierozadko wskazuje się „kościerskie pochodzenie” jako znaczące w kampaniach wyborczych; kandydaci na radnych bądź burmistrza akcentują, iż urodzili się w tym mieście, a tym samym liczą na przychyłność ze strony wyborców; kandydaci, którzy nie urodzili się w mieście ujawniają swoje sympatie oraz przywiązanie do tej społeczności. Lokalny patriotyzm wiąże się też z ujawnianiem niechęci wobec innych społeczności lokalnych, np. charakterystyczna jest w tym względzie rywalizacja z Kartuzami (s. 250).

Powszechnym zjawiskiem mieszkańców Kościerzyny jest utożsamianie się z kaszubszczyzną, tj. kaszubską grupą etniczno-regionalną i jej kulturą; podkreśla się przy tym takie wartości kaszubskie, jak religijność i przywiązanie do Kościoła katolickiego, pracowitość, upór, zaradność (s. 251).

W refleksji ogólnej, zwłaszcza z punktu widzenia postępującego procesu unifikacji cywilizacyjnej, podkreśla się, że społeczeństwo Kościerzyny podatne jest na przyjmowanie wzorów obcych, a w tym zwłaszcza amerykańskiej; sprzyjają temu

zjawisku i procesowi media; oddziaływanie to charakterystyczne jest nawet dla sfery tzw. głębokiej tradycji, np. ujawnia się akceptacja alternatywnych więzi społecznych.

W „Zakończeniu” w ogólnym oglądzie ujawnia się proces współczesnych przemian kulturowo-cywilizacyjnych oraz odnosi się do niego doświadczenie lokalne społeczności kościerskiej; podkreśla się w procesie tym skutki przemian ustrojowych, dokonujących się od 1989 r. Zauważa się, że mimo wielu istotnych przeobrażeń kulturowo-cywilizacyjnych Kościerzyna sytuuje się jako miasto prowincjonalne, nie mające istotnego znaczenia politycznego, gospodarczego i kulturalnego; pod względem demograficznym jest to społeczność średniej wielkości, homogeniczna etnicznie, religijnie i kulturowo, charakteryzująca się raczej niskim poziomem wykształcenia (s. 257).

Podkreśla się, że w kształtowaniu współczesnej społeczności lokalnej Kościerzyny ważną rolę wyznacza się mass mediom, przede wszystkim lokalnej prasie i telewizji. Stanowią one swoistą „czwartą władzę” i jako takie są narzędziem kontroli lokalnych ośrodków decyzyjnych; są one jednak uzależnione w znacznym stopniu od struktur samorządowych i określonych opcji politycznych, które mają niemały wpływ na prezentowane treści (s. 259).

Integralną część monografii stanowi zestawienie bibliograficzne, gdzie wyodrębniono: źródła archiwalne, dokumenty i materiały drukowane i powielane, Internet, pamiętniki i wspomnienia, czasopisma i wydawnictwa periodyczne, encyklopedie, przewodniki i słowniki oraz opracowania: a) artykuły, b) wydawnictwa zwarte. Jest to wielce starannie przygotowane zestawienie bibliograficzne, mogące służyć za przewodnik w rozpoznawaniu rzeczywistości kulturowo-cywilizacyjnej Kościerzyny.

Na podkreślenie w monografii zasługuje sporządzony aneks osób, który w swoisty sposób upodmiotowił prezentowane zjawiska i procesy przemian dokonujących się w ostatnich latach w społeczności lokalnej.

Prezentując monografię o współczesnych przemianach w Kościerzynie jako rzeczywistości lokalnej można wskazać wiele jej pozytywnych stron, a przede wszystkim: próbę uporządkowania naukowo-badawczego rzeczywistości stającej się, zarejestrowanie najważniejszych ogniw

procesu przemian, wskazanie podmiotów i sił generujących oraz stymulujących współczesne procesy przemian kulturowych, ukazanie problemu zarówno z punktu widzenia faktograficznego, jak i w ujęciu i objaśnieniu humanistycznym (psychologii polityki, etnologii, przemian cywilizacyjnych).

Monografia w istotnej mierze wzbogaca wiedzę o przemianach lokalnych dokonujących się w procesie przemian kulturowo-cywilizacyjnych, a w tym ustrojowych w Kościerzynie.

Andrzej Chodubski

Karol Estreicher jr., *Dziennik wypadków 1973–1987*, Pałac Sztuki Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie, Kraków 2006, ss. 752+32 nlb.

Szczególnie miejsce w dziejach polskiej kultury zajmuje rodzina Estreicherów. Jej przedstawiciele zapisali chlubne karty w dziejach rozwoju polskiej nauki i kultury. Byli związani przede wszystkim z Uniwersytetem Jagiellońskim oraz kulturą Krakowa; wyjątkowy rozgłos zyskali dzięki sporządzeniu bibliografii dorobku umysłowego i literackiego od XV w. Dzieło realizowały pokolenia. Zapisali chlubne w dziele ochrony dóbr kultury, a w tym zwłaszcza zabezpieczenia skarbów kultury w czasie II wojny światowej, odzyskiwania, konserwowania i właściwego przechowywania. Wyjątkowe różnorodne zasługi położyli w tym względzie Karol Estreicher (1906–1984) – ostatni z męskiej „bibliograficznej” gałęzi rodu; z wykształcenia był historykiem sztuki; zawodo-wo związany był od czasu studiów z Uniwersytetem Jagiellońskim; obok pracy naukowej zajmował się ochroną dóbr kultury wywiezionych z ziem polskich w czasie II wojny światowej. Przez 26 lat prezesował Towarzystwu Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie; obecny prezes Towarzystwa Zbigniew Kazimierz Witek, przypominając jego zasługi wskazał m.in.: „Historię zmieniają jednostki, które podejmując odpowiednie, często trudne i niewygodne dla nich osobiste decyzje – ratując kulturę – ratują narody. W latach powojennych działał odważnie i skutecznie na różnych polach nauki i kultury (...). Nie sposób dokładnie, w tym wstępie, przedstawić osią-